

Bharata Natayalila

*Saruda Srinili*¹

Abstract

"Bharata Natayalila", an academic article related to beliefs in the Hindu faith, shows the relationship between religion and Bharata ways of life from the past to the present. Religion has a critical influence on Bharata life from birth to death. The Lord Shiva, the principal Hindu god, is supposed to be the originator of dance. Dance performances from the early Bharata period worship the god and are performed by women only. These performers are known as "Devadasis". The Lord Shiva revealed 108 dance postures to humans and Bharatamuni recorded these postures in the Bharata Natayasastra scriptures. These scriptures make up the template for all Bharata performances and remain a key influence on the performing arts across south-east Asia, including Thailand. Teaching Thai performing arts takes the Bharata Natayasastra pattern into account, but is adjusted step by step in order to conform to Thai culture.

Bharata Natayalila requires several important elements from a show; in particular, in expressing the emotions of performers known as "Nava Rasa" that can express the nine feelings associated with Bharata. These emotional components are composed of Bhava, Raga, Tala and Mudra. Bhava refers to emotion. Raga refers to music or musical composition; Tala refers to the rhythms. Mudra refers to non-verbal language focusing on the use of hand gestures. Basic Mudra has 24 gestures, but more than 500 exist. The original Bharata Nataya gestures come in four types: Bharat Natyam, Khathakali, Kathak and Manipuri. Bharat Natyam, the oldest, was a model for performances in later periods. The objective of all performances is to praise the respective Hindu gods.

¹ Lecturer, Faculty of International Studies, Prince of Songkla University, Phuket Campus
saruda@phuket.psu.ac.th

ภารตนาฏลีลา

ศรุดา ศรีนิล²

บทคัดย่อ

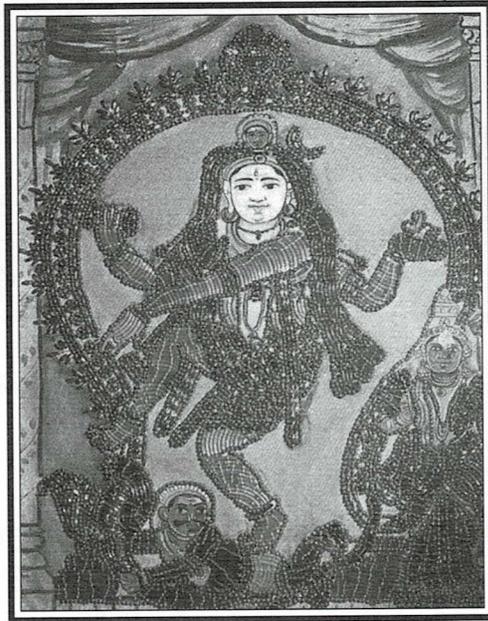
"ภารตนาฏลีลา" เป็นบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศรัทธาในศาสนาฮินดูแสดงให้เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับวิถีชีวิตของชาวภารตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งศาสนาเข้ามา มีบทบาทที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย โดยมีพระศิวะที่ถือเป็นเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาฮินดูที่ชาวภารตให้ความเคารพยกย่องเป็นเทพผู้ให้กำเนิดการฟ้อนรำองค์แรกของโลก การแสดงในยุคแรกเป็นการฟ้อนรำเพื่อบวงสรวงบูชาเทพเจ้าโดยใช้ผู้หญิงแสดงล้วน เรียกว่า "เทวทาสี" พระศิวะทรงประทานท่ารำยร่า 108 ท่า เพื่อเป็นแบบแผนให้กับมนุษย์ ซึ่งพระภรตมุนี หรือภารตมุนี เป็นผู้บันทึกตำราการฟ้อนรำ เรียกว่า "คัมภีร์ภารตนาฏยศาสตร์" โดยใช้เป็นแม่บทและหลักบังคับในการแสดงนาฏศิลป์ของชาวภารตจนมีอิทธิพลต่อศิลปะการแสดงในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ รวมถึงประเทศไทย ที่นำคัมภีร์นาฏยศาสตร์มาเป็นแบบแผนในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยและมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมของไทยจนถึงปัจจุบัน

ภารตนาฏลีลาต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญหลายประการในการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดง เรียกว่า "นวรล" ซึ่งสามารถแสดงความรู้สึกได้ 9 ชนิด ความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้เกิดมาจากธรรมชาติและเป็นตัวผลักดันให้แสดงออกมาภายนอก เรียกว่า "ภาวะ" นอกจากนี้ยังต้องอาศัย "ราคะ" หมายถึง ดนตรีหรือเพลงที่บรรเลง และ "ताल" หมายถึง จังหวะ พร้อมกับการสื่อความหมายเรียกว่า "มูทรา" หมายถึง ภาษามือ ซึ่งมีด้วยกัน 24 มูทรา แต่สามารถปรับเปลี่ยนการใช้ได้มากกว่า 500 มูทรา นาฏลีลาลักษณะของชาวภารตที่เก่าแก่มียุค 4 แบบ คือ ภารตนาฏยัม กถกพิ กถัก และมณีปรี ซึ่งชุดการแสดงที่เก่าแก่ที่สุดคือ "ภารตนาฏยัม" อันเป็นแบบแผนของการแสดงในยุคต่อมา การแสดงทุกชุดมีวัตถุประสงค์ เพื่อบวงสรวงบูชาเทพเจ้าที่เป็นที่เคารพยกย่องของชาวภารตมาช้านาน

¹ อาจารย์ ประจำคณะวิเทศศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต
saruda@phuket.psu.ac.th

ที่มาของภารตนาฏลีลา

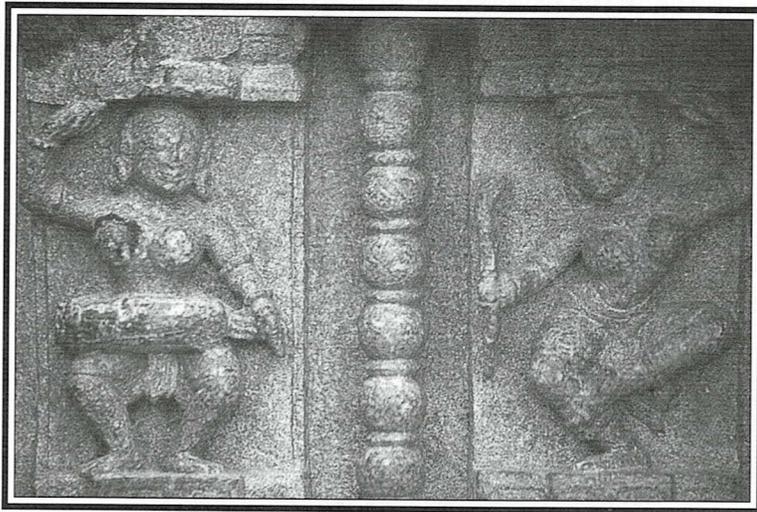
ประเทศอินเดียมีอาณาเขตที่กว้างใหญ่ไพศาล จนได้รับสมญานามว่า "ชมพูทวีป" สมัยก่อนชาวอินเดียเรียกประเทศของตนเองว่า "ภารตวรรษ" หรือ "ภารตตะ" (Bharata) หมายถึง ที่อยู่อาศัยของชาวภารตตะ ซึ่งเป็นพระนามของพระเจ้าภารต ชื่อ "ภารตตะ" จึงเป็นชื่อที่คนทั่วไปรู้จักกันดี ส่วนชื่อ "อินเดีย" เป็นชื่อที่เกิดขึ้นใหม่โดยมีที่มาจากชื่อของแม่น้ำสินธุที่ชาวเปอร์เซียได้เปลี่ยนเสียงและออกเสียงเพี้ยนมาเป็น "สินธุ" "ไฮดู" ในขณะที่ชาวกรีกเรียกว่า "อินดีส" และอังกฤษเรียกว่า "อินเดีย" เหตุที่นาฏศิลป์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวภารตตะตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบันเป็นเพราะชาวภารตตะมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูอย่างเหนียวแน่น เห็นได้ชัดเจนจากความเชื่อโบราณที่บันทึกไว้ในตำรานาฏยเวทว่า "พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและเทพยดาทั้งปวงในศาสนาฮินดูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แห่งนาฏศิลป์และการละครแก่มวลมนุษย์" แม้ไม่สามารถระบุได้ว่านาฏศิลป์ของชาวภารตตะนั้นเกิดขึ้นในยุคสมัยใด แต่เชื่อว่าจะต้องมาจากพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การบูชาพระศิวะ พระกฤษณะ เป็นต้น ทั้งนี้รวมทั้งละครที่แสดงกันในยุคแรกก็คงเป็นละครทางศาสนาเช่นกัน

รูปที่ 1 ภาพวาดพระศิวะผู้ให้กำเนิดการฟ้อนรำของชาวภารตตะ
ที่มา : Classical Dance, 2004

ชาวภารตตะยังมีความเชื่อด้วยว่าคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (Bharata Natyasastra) เป็นคัมภีร์ที่สมบูรณ์และเก่าแก่ที่สุดว่าด้วยทฤษฎีและศิลปะการฟ้อนรำของชาวภารตตะ โดยนักปราชญ์ชื่อ "ภารตตะหรือภารตมุนี" (Bharata Muni) เป็นผู้ได้รับพระราชทานศาสตร์แห่งนาฏลีลาทั้งหลายมาจากพระพรหมและพระศิวะ ทำให้ชาวฮินดูยกย่องพระศิวะให้เป็น "นาฏราชา" คือผู้ให้กำเนิดเสียงของดนตรีและสร้างลีลาของระบำอันงดงามขึ้น

สำหรับประวัติของภารตมูินีนั้น ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่ามีชีวิตอยู่ในยุคใด แต่เชื่อกันว่าน่าจะมีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่าง 200 ปีก่อนคริสตศักราช นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่า ชื่อ "ภารต" อาจเป็นชื่อตัวละครโบราณเท่านั้น คัมภีร์ภารตตะนาฏยศาสตร์ได้ใช้เป็นแม่บทและหลักบังคับในการแสดงนาฏศิลป์อินเดียมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ดังหลักฐานจากการค้นพบ รูปนักร้องรำที่ทำจากทองสัมฤทธิ์อยู่ในซากปรักหักพังของโมเฮนโจดาโร (Mohenjodaro) ซึ่งมีอายุมากกว่า 4,000 ปี ภาพเขียนนักร้องรำในถ้ำนัจมาฮี (Najmahi) ในอินเดียตอนกลางเมื่อประมาณ 2,000 ปี ซึ่งกล่าวได้ว่า คัมภีร์นาฏยศาสตร์ได้สร้างคุณประโยชน์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมไว้มากมาย ยังเป็นศูนย์รวมแห่งความศรัทธาของชาวฮินดูมาช้านานจวบจนปัจจุบัน

รูปที่ 2 ภาพแกะสลักนักร้องรำ วัดจิดัมพรัม แคว้นทมิฬนาฑู ประเทศอินเดีย
ที่มา : Classical Dance, 2004

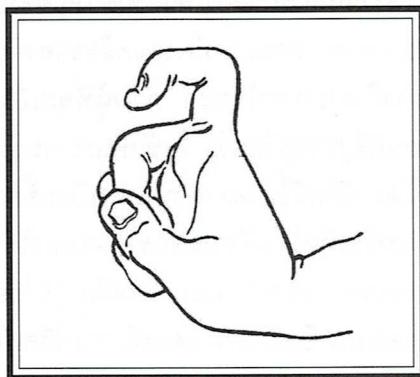
ตามตำนานของชาวภารตตะเล่าว่า หลังจากที่ภารตตะได้รับความรู้เรื่องนาฏยศาสตร์จากพระพรหมแล้ว ก็จัดตั้งกลุ่มนางระบำขึ้นเรียกว่า "นางอัปสร กลุ่มผู้ขับร้อง และกลุ่มนักดนตรี" ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาศิลปะการร้องรำจึงได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปะชั้นสูง เพราะแสดงโดยนักร้องเรียกว่า "เทวทาสี" (Devadasis) หรือนักร้องแห่งเทวาลัยที่เป็นสาวพรหมจารี และอุทิศตนให้แก่พระผู้เป็นเจ้า มีหน้าที่ขับรำทำเพลงเพื่อบวงสรวงองค์พระศิวะ การแสดงนี้เรียกว่า "ทาสีอัตตัม" (Dasi Attam) หลังจากที่ทรงทอดพระเนตรการแสดงแล้ว พระศิวะทรงโปรดให้ศิษย์เอกที่ชื่อ "ตันฑู" (Tandu) สอนท่ารำที่เข้มแข็งแบบผู้ชายเรียกว่า "ลีลาตันทวา" (Tandava) ให้แก่ภารตตะ ส่วนพระนางปารวตีมีเหล่าองค์พระศิวะ ทรงสอนท่ารำที่อ่อนหวานนุ่มนวลของผู้หญิงเรียกว่า "ลีลาสายา" (Lasya) จากนั้นภารตตะจึงถ่ายทอดศิลปะการรำย่ำทั้งสองลีลาให้แก่นักปราชญ์ทั้งหลายจนเผยแพร่ออกไปทั่วโลก ท่ารำที่พระศิวะและพระนางปารวตีทรงประทานให้เหล่านี้นวมทั้งสิ้น 108 ท่า ซึ่งชาวฮินดูถือว่าเป็นท่าศักดิ์สิทธิ์และควรค่าแก่การเคารพบูชา และหลักฐานงานแกะสลักหินแสดงท่ารำทั้ง 108 ท่า ที่วัดฮินดูแห่งเมืองจิดรัมพรัม (chidavbaram) ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย เป็นต้น เนื้อหาในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ประกอบด้วยพระเวท 4 เล่ม ได้แก่

1. ฤคเวท (Rib Veda) ความรู้ทางปัญญา ภาษา และถ้อยคำ
2. สามเวท (Sama Veda) ความรู้ทางด้านลำนำ ทำนองเพลง และดนตรี
3. ยชุรเวท (Yajur Veda) ความรู้ทางด้านกิริยาท่าทางการแสดง
4. อถรรพเวท (Atharva Veda) ความรู้ทางการแสดงออกทางอารมณ์ ซึ่งประกอบด้วย
รสและภาวะ

เอกลักษณ์ของภารตนาฏลีลา

ด้วยเหตุที่การพ้อนรำมีภาษาเฉพาะ ซึ่งเรียกว่านาฏยภาษา ได้แก่ การแสดงออกทางท่าทาง และอาการต่างๆ ซึ่งแยกเป็นการใช้มือและนิ้ว เรียกว่า "มุทรา" (Mudra) มีอยู่เพียง 24 มุทรา แต่สามารถปรับเปลี่ยนการใช้ได้ถึง 500 มุทรา หรือมากกว่านั้น และการแสดงด้วยสองมือเรียกว่า "สัมยุตามุทรา" (Samyuta Mudra) ท่าทางการแสดงออกเหล่านี้ใช้สื่อความหมายได้เช่นเดียวกับการใช้คำพูด การสื่อความหมายด้วยมุทราผู้แสดงต้องอาศัยการแสดงออกทางใบหน้า และอวัยวะส่วนอื่นๆ ของร่างกายประกอบกัน และยังต้องอาศัยองค์ประกอบอื่นๆ ด้วย เรียกว่า "อภินัย" (Abhinaya) ซึ่งแบ่งเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. การแสดงออกทางอารมณ์และภาวะด้วยเพลง คำพูด บทร้อง และดนตรี
2. การแต่งหน้า แต่งกาย แสดงถึงความแตกต่างของตัวละครแต่ละตัวด้วย
3. การแสดงออกของอารมณ์ภายใน เช่น ความเสียใจ ความดีใจ ความเกลียด ความกลัว
4. การแสดงการเคลื่อนไหวด้วยท่าทางต่างๆ

รูปที่ 3 การใช้มุทรา เรียกว่า "ศุกตุนทะ" หมายถึงนก

ที่มา : Dance Dialects of India, 2002

นาฏศิลป์อินเดียให้ความสำคัญกับการแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกของผู้แสดง โดยทำร่าจะเน้นการถ่ายทอดความรู้สึกและอารมณ์ภายในของตัวผู้แสดงการที่ผู้แสดงจะได้รับความนิยมนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้แสดงที่จะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกได้สมจริงตามบทบาทที่ได้รับ ตามทฤษฎีของนาฏยศาสตร์ อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์สามารถแสดงออกได้ 9 ชนิด เรียกว่า "นวรล" (Rasa) ได้แก่

1. ศฤงคาร(Shringar) คือ อารมณ์รักและความพึงพอใจ
2. วีระ (Vira) คือ อารมณ์ของความกล้าหาญ
3. กรุณา (Karuna) คือ อารมณ์ของความสงสาร และความเห็นใจ
4. เราทระ (Raruna) คือ อารมณ์ของความโกรธ
5. হাসยะ (Hasya) คือ อารมณ์ของการเสียดสี การดูหมิ่น และการเหยียดหยาม
6. ภยานกะ (Bhayanaka) คือ อารมณ์ของความตกใจ และความกลัว
7. พีภัสยะ (Bhibhasya) คือ อารมณ์ของความเกลียดชัง
8. อัตมุตตะ (Adbhuta) คือ อารมณ์ของความประหลาดใจ
9. ศานตะ (Shanta) คือ อารมณ์ของการสงบใจ

อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ เหล่านี้เกิดมาจากธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ได้รับรู้ถึงบรรยากาศ หรือเหตุการณ์อันเป็นผลทำให้เกิดการกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกภายในให้แสดงออกมาภายนอก เรียกว่า "ภาวะ"

โดยทั่วไปแล้วการแสดงออกในเชิงนาฏศิลป์ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่าง คือ

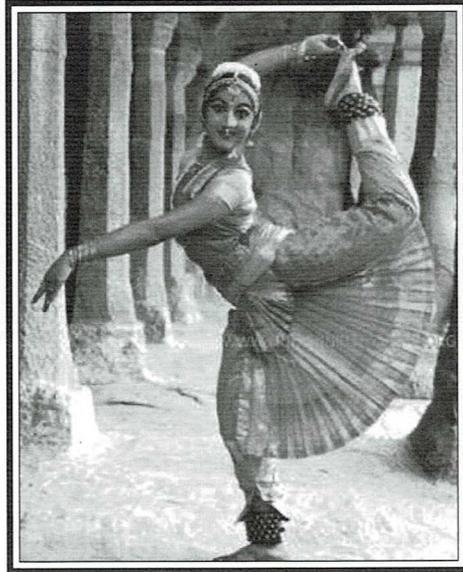
1. รากะ (Raga) หมายถึง ดนตรีหรือเพลงที่บรรเลง
2. ตาละ (Tala) หมายถึง จังหวะ

แต่นาฏศิลป์ชาวภารตนั้นอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 3 อย่าง คือ ภาวะ-รากะ-तालะ พร้อมกับการสื่อความหมายด้วยภาษามือ (มุทรา) ประกอบการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกาย หากสังเกตอักษรตัวหน้าของคำทั้งสามคือ "ภ-ร-ต" (ภาวะ-รากะ-तालะ) มีความคล้องจองกับชื่อนักปราชญ์ภารตผู้แต่งตำรานาฏยศาสตร์ที่ใช้เป็นแบบแผนของศิลปะการฟ้อนรำ ส่วนผู้ที่จะเป็นศิลปินจะต้องได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี และผู้แสดงจะต้องผ่านพิธีบูชาครูเรียกว่า "ครูทักษิณา" จนเป็นที่ยอมรับของครูด้วยการที่ครูทำพิธีประกาศความสามารถของศิษย์ โดยให้ศิษย์ขึ้นแสดงต่อหน้าครูเป็นครั้งแรกบนเวทีเรียกว่า "พิธีอาร์งัตม์" จากนั้นศิษย์จึงสามารถเป็นศิลปินหรือเปิดโรงเรียนสอนของตนเองได้ นาฏศิลป์อินเดียมีหลายชนิดทั้งที่เป็นแบบมาตรฐานหรือมีตามแบบแผนเรียกว่า "แบบคลาสสิก" (Classic Dance) และแบบพื้นเมือง (Folk Dance) การฟ้อนรำตามแบบแผน ซึ่งเป็นการแสดงที่เก่าแก่ถือเป็นนาฏสัญลักษณ์ของอินเดียนั้นมี 4 แบบ คือ

1. ภารตนาฏยัม (Bharat Natyam) เป็นศิลปะการฟ้อนรำแบบดั้งเดิมอยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย และเป็นนาฏศิลป์ประเภทเดียวที่มีนักแสดงเป็นผู้หญิง เนื่องจากการแสดงชุดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อบวงสรวงบูชาเทพเจ้า แบบแผนของการแสดงจึงต้องเป็นไปตามประเพณี และระเบียบแบบแผนของการแสดงที่ได้กำหนดไว้ในคัมภีร์นาฏยศาสตร์

ภารตนาฏยัม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ แบบนฤตตะ เป็นการเคลื่อนไหวของการรำเพียงอย่างเดียว (Pure Dance) แบบที่ 2 คือ แบบนฤตยะ ศิลกาการเคลื่อนไหวไปตามท่วงทำนอง และแบบที่ 3 คือ แบบนาฏยัม เป็นความสอดคล้องระหว่างนฤตตะและนฤตยะ เพื่อที่จะสามารถเสนอเรื่องราวการแสดงด้วยท่าทางและกริยาอาการประกอบการแสดง ลักษณะพิเศษของการแสดงภารตนาฏยัมนี้ มุ่งการแสดงออก

ของอารมณ์ความรู้สึกทั้ง 9 ประการของมนุษย์ หรือ "นวรส" โดยมีการเคลื่อนไหวมือ เท้า และร่างกาย ให้เข้ากับจังหวะของดนตรีที่มีทั้งจังหวะช้าและเร็วแตกต่างกันออกไปตามเนื้อเรื่อง

รูปที่ 4 การแสดงภารตนาฏยัม (Bharat Natyam)

ที่มา : ภารตนาฏยัมนาฏศิลป์อินเดีย, 2553

การแสดงภารตนาฏยัมจะเริ่มต้นด้วยการรำเบิกโรงไหว้ครูเรียกว่า "นาฏอัญชลี" คือ การบูชาองค์พระอิศวร หรือนาฏราช การรำเบิกโรงนี้มีชื่อว่า "อลาริปปู" (Alarippu) ซึ่งเป็นการรำวงสรวง ผู้แสดงจะอยู่ในท่ายืนตรง แล้วโน้มตัวลงสู่พื้นเพื่อแสดงความเคารพต่อพระผู้เป็นเจ้าของ เมื่อเสร็จจากพิธีไหว้ครูแล้วผู้แสดงจะเริ่มขยับเขยื้อนส่วนต่างๆ ของร่างกาย เริ่มตั้งแต่ใบหน้า ตา คิ้ว แขน มือ และเท้า จากนั้นก็เริ่มแสดงการพ้อนรำในแบบต่างๆ โดยใช้เวลาในการแสดงประมาณ 30-45 นาที ภารตนาฏยัมเป็นศิลปะการพ้อนรำที่เก่าแก่ที่สุดของอินเดีย ที่มีแบบแผนปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นต้นฉบับของนาฏยศาสตร์ หรือเป็นแม่บทที่ใช้เป็นหลักบังคับของการแสดงนาฏศิลป์อินเดียที่เก่าแก่ชุดหนึ่ง

2. กถกพิ (Kathakali) มีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐเกราลา (Kerala) ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย มีความหมายว่า การแสดงเรื่องนิยายหรือละครนั่นเอง เกิดขึ้นราวศตวรรษที่ 17 โดยได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงนาฏศิลป์กฤษณะอัทธัม ชาวเกราลาได้นำประวัติของพระรามมาแต่งเป็นบทละคร และบทขับร้องสรรเสริญพระราม ซึ่งร้องเป็นภาษาสันสกฤตผสมกับภาษาพื้นเมือง (ภาษามาลายาลัม) สามารถแสดงติดต่อกันเป็นเวลา 8 คืน โดยแสดงตามช่วงลำดับของเรื่องรามายณะ การแสดงนี้เรียกว่า "รามันอัทธัม" ภายหลังเรียกว่า "กถกพิ" ซึ่งได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง และได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นนาฏศิลป์ประจำชาติของอินเดีย เรื่องที่นิยมแสดงได้แก่ รามายณะ มหาภารตะ พระนล และเรื่องราวจากนิยายโบราณของชาวอินเดีย

รูปที่ 5 การแสดงกถกพิ (Khathakali) ของชาวภารตะ
ที่มา : Classical Dance, 2004

การแสดงกถกพิใช้ผู้ชายแสดงล้วน ผู้แสดงจะต้องได้รับการฝึกฝนไม่ต่ำกว่า 7-8 ปี โดยเข้ารับการฝึกวันละไม่ต่ำกว่า 15 ชั่วโมง เนื่องจากการแสดงประเภทนี้ต้องใช้ความชำนาญทุกด้านรวมกันประกอบกับความสมบูรณ์ของร่างกายของนักแสดง กถกพินิยมแสดงกลางแจ้งและแสดงติดต่อกันหลายคืนหรือตลอดทั้งคืนกระทั่งถึงตอนเช้าของวันรุ่งขึ้น แต่ปัจจุบันได้มีการปรับปรุงและลำดับเรื่องให้เหมาะสมกับกาลเวลามากขึ้น

3. กถัก (Kathak) เป็นรูปแบบการฟ้อนรำทางภาคเหนือของประเทศไทย เนื้อเรื่องมีทั้งบทรักและบทแสดงความกล้าหาญเป็นหลัก กถัก มาจากคำว่า "กาตา" แปลว่า เรื่องราวที่แสดงประกอบกับดนตรีและคำบรรยาย เรื่องราวที่นำมาแสดงได้มาจากตำนานทางวรรณคดีต่างๆ มีพระกฤษณะและนางราधा (Radha) เป็นตัวละครสำคัญ ดังนั้นเรื่องราวที่แสดงจึงเกี่ยวข้องกับชีวิตของพระกฤษณะในตอนต่างๆ แต่ตอนที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง คือ ตอนพระกฤษณะร้องรำทำเพลงในหมู่บ้านโคปี (Gopi) หรือนางสนมของพระองค์ เรื่องราว วรรณคดีตามตำนานที่ว่านี่เป็นที่มาของบทขับร้องต่างๆ หลังคริสต์ศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา

ภาษาที่ใช้ในภูมิภาคต่างๆ ของอินเดียได้พัฒนาและนำมาใช้ในการสื่อสารและถ่ายทอดความหมายให้เข้าใจซึ่งกันและกัน จากเดิมการแสดงกถักใช้ภาษาสันสกฤตต่อมามีการใช้ภาษาอื่น ๆ นอกจากภาษาสันสกฤตด้วย เนื่องจากกถักเป็นการแสดงที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา การแสดงจึงเริ่มจากการท่องบทสวดของนักเล่างานในแคว้นพรช (Braj) ซึ่งเป็นสถานที่ประสูติของพระกฤษณะ ปัจจุบันเรียกว่า "มถุรา-พฤถณทาวัน" (Mathura-Brindavan)

แต่เดิมกถักเคยแสดงอยู่เพียงในวัดของชาวฮินดู ต่อมาในยุคราชวงศ์มุกัล (Mughal Period) ได้รับยกย่องให้จัดแสดงในพระราชวัง พร้อมทั้งได้รับการอุปถัมภ์จากราชสำนักอีกด้วย ช่วงนี้กถักได้พัฒนาการแสดงให้สวยงามยิ่งขึ้น และได้รับอิทธิพลจากมุกัล คือ การแต่งกายและเพลงที่ใช้ขับร้องประกอบการแสดงแบบมุสลิม

จึงกล่าวได้ว่า การแสดงกัถกรุ่นเรื่องมากที่สุดในยุคราชวงศ์มุกัล การแสดงกัถกเริ่มต้นด้วยการเบิกโรง และแสดงความเคารพต่อผู้ชม เรียกว่า การพ้อนรำแบบอามัดสลาม (Amad salam) จากนั้นผู้แสดง เริ่มต้นด้วยการตบปลายเท้า ตามจังหวะ และทำร่างกายให้เป็นแนวตรง มีการใช้ปลายเท้า การก้าวเท้าที่มีการสลับ และชอยเท้าให้เข้ากับจังหวะการบรรเลงดนตรีที่รวดเร็ว ผู้แสดงต้องสวมใส่กระพรวนที่ช้อยเท้า เพื่อให้เสียงกระพรวนดังเข้ากับจังหวะของฉิ่ง ฉาบ และกลองที่บรรเลงประกอบการแสดง แม้การแสดง กัถกจะไม่มีการใช้มือแสดงท่าทางสื่อความหมายเหมือนการแสดงกถกพิ และภารตนาฏยัม แต่ก็มี การนำเอาท่าต่างๆ ตามคัมภีร์นาฏยศาสตร์มาใช้ในการแสดงด้วยเช่นกัน

รูปที่ 6 ผู้แสดงกัถกจะสวมกระพรวนที่ช้อยเท้า
ที่มา : กัถกนาฏศิลป์อินเดีย, 2553

4. มณีปุรี (Manipuri) เป็นการพ้อนรำที่มีความสัมพันธ์กับลัทธิประเพณีของแคว้นมณีปุระ (รัฐนนคร) ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย เดิมชาวมณีปุระนับถือพระคิเว เป็นเทพเจ้าสูงสุด แต่เมื่อลัทธิไวษณพได้แพร่หลายจากเบงกอลเข้าไปถึงมณีปุระในศตวรรษที่ 18 พระกฤษณะ และราธาก็ได้กลายเป็นเทพเจ้าของชาวมณีปุระในเวลาต่อมา ช่วงสมัยของพระเจ้าภาคีจันทร์ ครองนครมณีปุระ พระองค์ทรงนำพิธีต่างๆ มาใช้ในการบวงสรวงบูชาพระกฤษณะรวมถึงการพ้อนรำ บางตำนานกล่าวว่า การพ้อนรำของชาวมณีปุระเกิดมาจากคำบัญชาของเทพดาที่แปลงร่างเป็นหญิงสาวชาวมณีปุระ และได้ชี้แนะให้มีการพ้อนรำเกิดขึ้น เพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจ จึงทำให้เกิดขบวนการพ้อนรำจนกลายมาเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน การพ้อนรำตามตำนานของพระกฤษณะนั้น ในศตวรรษที่ 18 มหาราชชยสิงห์ ผู้ครองนครมณีปุระ ได้ทรงสุบินเห็นพระวิษณุมาปรากฏองค์ และรับสั่งให้มหาราชชยสิงห์จัดสร้างรูปของพระองค์ขึ้น โดยแกะสลักจากลำต้นของต้นไม้ใหญ่ เพื่อเป็นที่สักการบูชา และให้จัดพิธีเฉลิมฉลองบูชาพระกฤษณะขึ้นนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การแสดงมณีปรีจึงเป็นการแสดงเรื่องราวของพระกฤษณะ ลักษณะของการแสดงจะมีลีลา การพ้อนรำที่อ่อนช้อย และเชื่องช้า สลับกับลีลาที่รวดเร็ว การพ้อนรำแบบมณีปรีจะไม่มี การเคลื่อนย้าย ตำแหน่งหรือเคลื่อนไหวมากนัก โดยท่าที่ใช้มือจะยกไม่สูงเกินศีรษะ การเคลื่อนไหวของศีรษะ ช่วงตัว มือ และเท้าจะสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างลงตัว การพ้อนรำของผู้หญิงจะมีท่วงท่าที่งดงาม การเดินอย่างแผ่วเบา การย่อตัว และการหมุนตัวอย่างนุ่มนวล ส่วนผู้ชายจะมีท่วงท่าที่เข้มแข็งบ่งบอกถึงความกล้าหาญ มีทั้งการกระโดดและการหมุนตัว ลักษณะที่พิเศษของการแสดงมณีปรี คือ นักแสดงชายจะมีการตีกลอง และการกระโดดเหวี่ยงตัวพร้อมกับการตีกลองจังหวะที่ระทึกใจไปด้วย นอกจากนี้ยังมีการแสดง การต่อสู้ด้วยกระบี่ กระบอง หอก ดาบ เป็นต้น การแสดงมณีปรีนิยมแสดงในงานเฉลิมฉลอง เช่น งานเทศกาลโฮลี (Holi) หรือเทศกาลสาคลี ซึ่งคล้ายกับเทศกาลสงกรานต์ของไทย การพ้อนรำดั้งเดิม ของชาวมณีปุระ จึงเป็น การพ้อนรำ "ไมบา และไมบี" (Maiba and Maibi) ซึ่งเป็นการแสดงนาฏลีลา ของพระศิวะ และพระนางปารวตี ผู้เป็นชายา

รูปที่ 7 การแสดงมณีปรี

ที่มา : Classical Dance, 2004

การแต่งกายของการแสดงมณีปรีที่อนบนของนักแสดงหญิงจะสวมเสื้อปกติ และสวมกระโปรง ทรงกระบอกคล้ายสุ่มรอบตัว กระโปรงจะประดับประดาไปด้วยแก้วที่ส่งประกายระยิบระยับเวลา ทำการแสดง ส่วนช่วงเอวจะสวมกระโปรงบานอยู่เหนือกระโปรงทรงกระบอก ขณะที่แสดงกระโปรงทรง กระบอกจะไม่สะบัดพริ้วเหมือนผ้า แต่จะมีสีสันสวยงามจากแก้วที่ประดับ นักแสดงชายจะสวมชุดแบบ อินเดีย เรียกว่า "อักษาน" (Achkan) ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่ยาวหรือลาล เนห์รู อดีตนายกรัฐมนตรีคนแรก ของอินเดียชอบสวมใส่เป็นชุดคลุมยาวตั้งแต่ลำคอไปจนถึงเข่าหรืออาจยาวเลยเข่าลงไปอีก ด้านหน้า จะมีกระดุมผ่าข้างลำตัว อักษานเป็นชุดที่นิยมใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวภารตะ ส่วนดนตรีประกอบการแสดงจะใช้ ฉิ่ง ขลุ่ย และกลองบรรเลงพร้อมกับการขับร้อง

การแสดงทั้ง 4 ประเภทนี้ เป็นการแสดงที่เก่าแก่อันเป็นพื้นฐาน และแบบแผนของการพ้อนรำตาม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวภารตะอย่างแท้จริง การแสดงชุดที่เก่าแก่ที่สุด คือ การแสดงภารตนาฏยัม

แสดงเพื่อบูชาเทพเจ้าที่ชาวภารตะนับถือ ผู้แสดงจะเป็นผู้หญิงล้วน เพราะต้องแสดงในสถาน ซึ่งเป็นสถานที่ต้องห้ามและศักดิ์สิทธิ์ของชาวฮินดู ส่วนการแสดงกถกฟิสิกส์นั้นมีส่วนคล้ายคลึงกับการแสดงโขนของไทย เนื่องจากมีการสวมหน้ากากแสดงในช่วงแรก แต่ได้พัฒนามาเป็นการแต่งหน้า แทนการสวมหน้ากากในเวลาต่อมา นอกจากหน้ากากแล้วเค้าโครงเรื่องของการแสดงก็เหมือนกันคือ รามายณะ หรือ "รามเกียรติ์" ของไทย การแสดงโขนได้ใช้แบบแผนของการแสดงจากคัมภีร์นาฏยศาสตร์ ของอินเดีย เป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์และประดิษฐ์การแสดงชุดต่างๆ ในยุคต่อมา

องค์ประกอบของการแสดงการตนาฏลีลา

1. โรงละครและเวที

โรงละครสำหรับการแสดงการตนาฏลีลาโดยทั่วไปจะแสดงในโรงละคร จะมีขนาดของเวทีที่เหมาะสมกับเรื่องราวที่แสดง เช่น ละครที่มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเทพ เทวดา อสูร และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะของเวทีจะเป็นเวทียกระดับ 2 ชั้น เพื่อให้ผู้แสดงที่เป็นเทพปรากฏตัวอยู่ชั้นบน และขนาดของเวทีจะมีเนื้อที่กว้างขวาง แต่ถ้าเป็นเรื่องของกษัตริย์ เวทีจะมี 1 ชั้น และมีขนาดปานกลาง ส่วนเวทีขนาดเล็กจะจัดไว้สำหรับแสดงเรื่องราวของสามัญชนทั่วไป ด้านบนของเวทีมีหลังคาปกคลุมอยู่โดยมีเสา 4 ต้นคานไว้ เสาแต่ละต้นจะทาสีแตกต่างกันออกไป คือ สีขาว สีแดง สีเหลือง และสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวรรณะทั้ง 4 ของอินเดีย ได้แก่ พราหมณ์ กษัตริย์ สามัญชน และโจร

โรงละครและเวทีการแสดงสามารถสร้างได้ 3 รูปแบบ คือ

1. รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
2. รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือวงกลม
3. รูปสามเหลี่ยม

2. การดำเนินเรื่อง

การแสดงมีหลักเกณฑ์การดำเนินเรื่องคือ เรื่องราวตอนจบหรือตอนสุดท้ายของเรื่องจะมีแต่ความสุข ไม่นิยมจบเรื่องด้วยความทุกข์ โดยมีขั้นตอนการแสดงดังนี้

1. จุดเริ่มต้นของเรื่อง
2. ขั้นตอนที่แสดงความพยายาม
3. ขั้นตอนที่แสดงความหวัง
4. ขั้นตอนที่แสดงความมั่นใจ
5. จุดจบที่ต้องลงเอยด้วยความเข้าใจ

3. เทคนิคการแสดง

ลักษณะเด่นของการแสดงของอินเดียประการหนึ่งคือ นิยมใช้เทคนิคการแสดงที่เกินจริงประกอบ อยู่ในท่ารำ หรือลีลาการแสดงออกท่าทางต่างๆ เพราะจะทำให้การสื่อความหมาย และอารมณ์เป็นไปอย่าง ชัดแจ้ง และประสบผลสำเร็จ แม้กระทั่งการเปล่งเสียงหรือการเจรจาของตัวละครก็เน้นเทคนิคที่เกินจริง รวมไปถึงจนถึงบทเจรจาร้อยแก้วหรือร้อยกรอง ซึ่งมีการเปล่งเสียงสูงและเสียงต่ำแตกต่างกันออกไป ตามเนื้อเรื่องของการแสดง

สรุป

นาฏศิลป์ของอินเดียเริ่มต้นจากความเชื่อและความศรัทธาทางศาสนา การฟ้อนรำในยุคแรกเกิดจากการจัดพิธีบวงสรวงบูชาเทพเจ้าของศาสนาฮินดูซึ่งจัดขึ้นในเทวสถาน นักฟ้อนรำได้แก่หญิงสาวบริสุทธิ์ เรียกว่า "เทวทาสี" ซึ่งได้รับการยกย่องจากสังคม ทำให้เด็กสาวชาวภารตะให้ความสนใจและหันมาประกอบอาชีพเป็นเทวทาสีมากขึ้นบางเทวสถานมีเทวทาสีประมาณ 100-200 คน และเป็นต้นเค้าทำให้เกิดนาฏศิลป์ประเภทต่างๆ ในยุคต่อมา

ทั้งนี้แบบแผนต่างๆ ของการแสดงล้วนแล้วแต่นำมาจากคัมภีร์นาฏยศาสตร์จึงเป็นตำราที่บันทึกกฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติของนาฏศิลป์ และการละครของอินเดียมาแต่โบราณ คัมภีร์นาฏยศาสตร์ไม่ได้เป็นรากฐานที่สำคัญของวิวัฒนาการด้านศิลปะการแสดงของประเทศอินเดียจากอดีตถึงปัจจุบัน เพียงประเทศเดียวเท่านั้นแต่ยังได้มีอิทธิพลไปถึงประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์อีกด้วย

ในส่วนของประเทศไทยนั้นได้ยึดคัมภีร์นาฏยศาสตร์เป็นแบบแผนในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ และเพื่อสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อในแต่ละยุคสมัย

อ้างอิง

การใช้มูทราอินเดีย (ม.ป.ป.). (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก: <http://www.fda.bpi.ac.th> (วันที่ค้นข้อมูล : 1 กันยายน 2553)

การแสดงกติก และภารตนาฏยัมของอินเดีย (ม.ป.ป.). (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก: <http://www.dances.iloveindia.com> (วันที่ค้นข้อมูล : 1 กันยายน 2553)

กัญญรัตน์ จิราสวัสดิ์ (2552). *ล่าขุมทรัพย์สุดขอบฟ้าในอินเดีย*. กรุงเทพฯ ฯ : H.N. Group.

นาฏศิลป์อินเดีย(ม.ป.ป.).(ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก:<http://artindia.net-Indian> (วันที่ค้นข้อมูล : 10 สิงหาคม 2553)

นาฏศิลป์อินเดีย(ม.ป.ป.).(ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก:<http://th.wikipedia.org> (วันที่ค้นข้อมูล : 2 กันยายน 2553)

นาฏศิลป์อินเดีย (ม.ป.ป.).(ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก:<http://webhost.tsu.ac.th> (วันที่ค้นข้อมูล : 2 กันยายน 2553)

นิยะดา สาริกภูติ (2515). *ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยกับละครภารตะ*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาประมวล สุานทตฺโต (2548). *พาราณสี คือ อินเดียแท้*. กรุงเทพฯ : ร่มธรรม.

มาลินี ดิลกวนิช. (2543). *ระบำและละครในเอเชีย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2546). *ละครพ็อนรำ*. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศพรินท์ติ้ง เซ็นเตอร์.

สิริรัตน์ ประพัฒน์ทอง (2536). *การศึกษาเครื่องดนตรีจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่พบในประเทศไทยก่อนพุทธศตวรรษที่ 16*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรุณ เฉตตี๋ย. (2539). *อินเดีย แผ่นดินถิ่นมหัศจรรย์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Bolland, David (1980). **A Guide to Kathakali** . New Delhi.

Devi, Ragini (2002). **Dance Dialects of India**. New Delhi.

Khokar, Ashish Mohan (2004). **Classical Dance**. New Delhi.

